

Nieuw elan krimpregio's door coöperaties

Overall in Nederland verenigen ondernemende burgers zich in coöperaties. Ze realiseren samen projecten, bijvoorbeeld op het gebied van duurzame opwekking of het collectief regelen van zorgvoorzieningen. In de regio Rivierenland ondersteunt en verenigt Gebiedscoöperatie Rivierenland – ontstaan uit een beweging die stichting Dirk de Derde is gestart – allerlei coöperaties die op lokaal niveau activiteiten ontplooiën. Doordat de kracht van de regio benut wordt, wordt gemeenschappelijk voordeel bereikt én het levert een bijdrage aan de ontwikkeling van het gebied.

Tekst Petri Benschop, Voxx Communicatie

“We willen in Rivierenland – deels een krimpregio – een duurzame circulaire economie creëren”, vertelt Dennis Kerkhoven, één van de initiatiefnemers van de Gebiedscoöperatie Rivierenland. “Het doel is om geld- en waarestromen niet langer uit het gebied te laten vloeien, maar ze binnen de regiogrenzen te houden. Zo willen we ervoor zorgen dat er een toekomstbestendige en sterke regio ontstaat. De coöperatieve aanpak is een middel om dit te realiseren. Burgers kunnen via een coöperatie investeren in de regio, bijvoorbeeld in windmolens of zonnepanelen. Ze worden dan mede-eigenaar en delen in de winst. Zodoende vloeit het geld weer terug naar de bewoners.”

Regio Rivierenland is een samenwerkingsverband van de gemeenten Buren, Culemborg, Geldermalsen, Lingewaai, Maasdriel, Neder-Betuwe, Neerijnen, Tiel, West Maas en Waal

en Zaltbommel. Kerkhoven ziet in deze regio – net als in de rest van Nederland – allerlei initiatieven van onderop ontstaan. “Burgers organiseren zich op allerlei terreinen; zoals duurzame energie, vervoer, zorg en voedsel. Ze realiseren een collectief zonnedak, onderhouden samen het buurtgroen of organiseren gezamenlijk het hergebruik van afval en reststromen. Soms blijft het bij een informeel en eenmalig initiatief, soms leidt het tot de oprichting van een formele organisatie; in veel gevallen een coöperatie. Inmiddels zie je hier in Rivierenland onder meer dorpscoöperaties, windcoöperaties en energiecoöperaties ontstaan. Wat hier gebeurt, is de participatiemaatschappij in de praktijk.”

Windmolen als pensioenpot

De Gebiedscoöperatie Rivierenland vormt de koepelorganisatie van de verschillende burgercoöperaties die in de regio actief zijn. Kerkhoven: “We koppelen ondernemende burgers, overheden, bedrijven, onderwijs en

onderzoek, financiële partijen en maatschappelijke organisaties aan elkaar en stimuleren dat zij gezamenlijk maatschappelijke initiatieven ontplooiën.” Eén van de initiatieven van Gebiedscoöperatie Rivierenland is SamenLeven Rivierenland, een coöperatie die zich richt op het realiseren van een inkomensvoorziening door en voor zelfstandigen en kleine ondernemers. “SamenLeven biedt burgers de mogelijkheid te investeren in regionale projecten. Bijvoorbeeld in wegen, een glasvezelnetwerk of een wind- of zonnepark, naar eigen wens van de deelnemer. Een zzp’er die in een windmolen investeert, krijgt deels in natura uitbetaald: in de vorm van elektriciteit. En daarnaast deelt hij in de winst die het project oplevert. Daarmee kan hij sparen voor bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheid of zijn oudedagvoorziening.”

De behoefte aan alternatieven voor de bestaande collectieve voorzieningen groeit, meent Kerkhoven. “Werkten verplegers in

het ziekenhuis in Tiel vroeger hoofdzakelijk in loondienst, nu zijn zij steeds vaker als zelfstandige werkzaam. Die zzp-verplegers nemen niet meer automatisch deel aan een collectief pensioenfonds, waardoor een pensioengat op de loer ligt. Voor zelfstandigen bestaan er nauwelijks andere mogelijkheden om collectief een inkomensvoorziening op te bouwen. De mogelijkheden die er zijn, zijn vaak kopieën van voorzieningen die voor werknemers gelden. En die hebben niet de vrijheid in zich, die een ondernemer wil. Met SamenLeven willen wij een alternatief bieden. Zelfstandigen zijn door lidmaatschap mede-eigenaar van de coöperatie en de leden hebben zeggenschap over de investeringsdoelen. Mooie bijkomstigheid is dat de investeringen de lokale economie versterken, waardoor de regio als geheel erop vooruit gaat.”

Professionalisering

Gebiedscoöperatie Rivierenland ondersteunt maatschappelijke initiatieven in het proces van coöperatievorming en bij het zetten van de stap naar professionalisering. Kerkhoven merkt dat veel burgerinitiatieven enthousiast beginnen, maar vroegtijdig stranden. “Het zijn vaak gemotiveerde burgers die uit idealisme van start gaan. Maar vaak is er onvoldoende kennis aanwezig over het opzetten van een organisatie of het maken van een sluitende businesscase. Ook ontbreekt het in veel gevallen aan financiële middelen om door te groeien tot een professionele organisatie.” Gebiedscoöperatie Rivierenland bouwt momenteel met andere partners een ‘suprastructuur’ die coöperaties helpt zich te ontwikkelen tot levensvatbare en professionele organisaties. “Bijvoorbeeld door initiatieven te helpen met funding, door ze te koppelen aan financiële partners. We zijn een kleine organisatie – het bestuur van Gebiedscoöperatie Rivierenland bestaat uit vijf man – maar we beschikken over een uitgebreid netwerk. We zorgen dat de juiste mensen met elkaar in contact komen.”

Ook houden Kerkhoven en zijn mede-initiatiefnemers zich bezig met het regelen van de juridische en fiscale borging van startende coöperaties. “Voor de toekomstbestendigheid van een coöperatie is het belangrijk om bedrijfsmatig te werken en je governance goed in te richten”, aldus Kerkhoven. “Wij ondersteunen bij het bouwen van het raam-

werk van de organisatie en het ontwikkelen van een lerende omgeving. Zoals in Culemborg, één van de gemeenten waar de Gebiedscoöperatie Rivierenland actief is, waar een groep inwoners bezig is met het oprichten van een biomassacoöperatie. Doel is om daar met biomassakachels - gestookt op schone houtsnippers - een aantal panden te gaan verwarmen. Wij ondersteunen daar onder meer door te kijken hoe je kunt samenwerken met de gemeente en hoe je het fiscaal zo slim mogelijk kunt regelen.”

Verdienmodel

De Gebiedscoöperatie Rivierenland vraagt aan startende coöperaties nog geen geld voor haar diensten. Kerkhoven: “Er is vaak simpelweg nog geen geld in kas. Eerst moeten de initiatieven kasstromen gaan ontwikkelen. In een latere fase kunnen zij hun lidmaatschap betalen uit de winst die ze maken met hun projecten. Inkomsten krijgen we binnen de regio momenteel met name van private fondsen, overheden en financiële instellingen zoals de Rabobank. Die zien het als investeringen in de regio. Ze hebben er belang bij dat de lokale economie blijft draaien en er geld in het gebied blijft waar zij leningen hebben uitstaan. Dat levert uiteindelijk bedrijvigheid en werkgelegenheid op en een economisch sterkere regio.”

Opmars energie-initiatieven

Lokale energie-initiatieven spelen een prominente rol binnen de Gebiedscoöperatie van Kerkhoven. De burgerbeweging van energiecoöperaties is bezig met een spectaculaire opmars, zo bleek onlangs uit de

Lokale Energie Monitor 2015 van HIER opgevoerd. En die opmars zal de komende jaren alleen maar doorzetten. “Dat zal ook voor de regio Rivierenland gelden”, verwacht Kerkhoven. “En dat is nodig ook, want energiecoöperaties vormen een belangrijke schakel in de energietransitie. Zonder lokale opwekking gaan we de doelen van het Energieakkoord niet halen. We kijken hoe we onder meer met energieprojecten het financiële en economische systeem kunnen verduurzamen. We willen bestaande structuren vervangen door nieuwe, duurzame varianten. Zoals het voorbeeld van SamenLeven, waarbij mensen geen pensioen opbouwen bij een grote, anonieme pensioeninstelling, maar via een duurzaamheidsproject in hun eigen buurt.”

Kerkhoven neemt momenteel deel aan de Energiedialoog, waarin wetenschappers, bewoners, bedrijven en ondernemers samen nadenken over de toekomstige energievoorziening in Nederland. “Maar die dialoog had eigenlijk al veel eerder moeten plaatsvinden”, meent hij. “Namelijk vóór het Energieakkoord. Het is nu niet het moment om langetermijnvisies te ontwikkelen, maar om te laten zien hoe we in de praktijk al bezig zijn. De kennis, kunde en techniek die de energietransitie mogelijk maken zijn allemaal beschikbaar. Breng die kennis en ervaring bij elkaar en begin met oogsten. In de regio, want daar vindt de transitie plaats.”

DuurzaamDoor

Dirk de Derde, de stichting die aan de basis staat van Gebiedscoöperatie Rivierenland, krijgt bij het ontplooiën van haar activiteiten

Figuur 1. Verschillende initiatieven verenigd in de gebiedscoöperatie Rivierenland.

in de regio ondersteuning van kennisprogramma DuurzaamDoor. “We organiseren onder meer landelijke bijeenkomsten voor regionale duurzaamheidsnetwerken”, vertelt Ad Bijma van DuurzaamDoor. “Daarin brengen we allerlei partijen samen, waaronder Dirk de Derde. Doel is onderlinge uitwisseling van kennis en ervaringen.” Daarnaast heeft DuurzaamDoor budget beschikbaar gesteld waarmee Dirk de Derde het Groene Brein kon inschakelen, een landelijk netwerk van prominente wetenschappers verbonden aan universiteiten en hogescholen. Het Groene Brein helpt bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken en zorgt voor wetenschappelijke borging van duurzaamheidsinitiatieven. Kerkhoven: “Wij hebben het Groene Brein om hulp gevraagd bij ons plan voor de bouw van een zonnepark op de oude vuilstort in Geldermalsen. Aangesloten wetenschappers hebben de effecten onderzocht van het betrekken van omwonenden en bedrijven in de buurt bij het project, zowel in financiële als in niet-financiële zin. Dat heeft geresulteerd in een advies dat ons in de regio in een nieuw speelveld een stap verder helpt richting het daadwerkelijk realiseren van dit project. Voor ons is betrokkenheid van kennis- en onderwijsinstellingen heel belangrijk. Als de wetenschap meekijkt met onze plannen en ze ondersteunt, geeft ons dat een license to operate.”

Coöperatief gedachtengoed

Naast zijn regionale betrokkenheid is Kerkhoven actief in De Coöperatieve Samenleving, een landelijk netwerk van coöperaties. De komende tijd gaat DuurzaamDoor met de Coöperatieve Samenleving in gesprek over de betekenis van het coöperatieve gedachtengoed voor het groeiend aantal duurzaamheidsnetwerken, aldus Bijma. “Er zijn in Nederland al ruim 200 energiecoöperaties en verder zijn er coöperaties op het gebied van zorg, voeding, enzovoorts. In de regio Rivierenland zijn ze al heel ver met de coöperatieve aanpak. Die kennis kunnen we via De Coöperatieve Samenleving en DuurzaamDoor landelijk verspreiden. Centraal staat de vraag hoe we met elkaar nóg meer coöperatief kunnen samenwerken.”

DuurzaamDoor, de Gebiedscoöperatie en De Coöperatieve Samenleving werken momenteel samen aan een onderzoek naar de voorwaarden om een toekomstbestendig coöperatieve energieregio tot stand te brengen. Kerkhoven: “Dat onderzoek focust met name op de fiscale stromen waarmee energie-initiatieven te maken hebben. Denk aan energiebelasting, btw, vermogensbelasting, vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting. Nu gaan die stromen allemaal het gebied uit waar het initiatief actief is. Samen met fiscalisten kijken we hoe dat anders kan. Hoe kun je een zo slim moge-

Wat is DuurzaamDoor?

DuurzaamDoor is een kennisprogramma voor sociale innovatie dat de ontwikkeling naar een groene, duurzame economie wil versnellen en doorbraken helpt realiseren. DuurzaamDoor organiseert samenhang tussen landelijke, regionale en lokale initiatieven via ‘sociaal instrumentarium’, zoals netwerken en coalitievorming. Op deze en andere innovatieve manieren werken overheden, ondernemers, onderwijs, onderzoek, en (burger) organisaties met elkaar samen aan maatschappelijke vraagstukken. DuurzaamDoor stimuleert, faciliteert, realiseert.

lijk economisch systeem inrichten, waarbij alle geldstromen in de regio blijven? Dit moet resulteren in een werkende businesscase en inrichting voor coöperaties die tevens de regionale economie versterkt. We moeten van een economie die stuurt op opschaling naar een gedecentraliseerd en gedistribueerd systeem. De technologische ontwikkeling helpt ons daarbij. De coöperatie kan krimpregio's van nieuw elan voorzien. Bewoners worden weer eigenaar van hun omgeving. In Rivierenland is al volop beweging. Die beweging willen we in andere regio's ook op gang brengen.”

